

Efroim Kaganovszki, a legismertebb élő jiddis író — Csehov és Maupassant tanítványa, de igen eredeti tehetség — nagy mestere a novellának. Realista festő módján műveiben uralkodnak a vizuális elemek, felvilágosító képek és színek. Alábbi két novellája témájából kinövő tökéletesen egységes képeivel, hangulatával és finomságával kápráztat el.

Szorongás

Az ablaknál álltam a negyedik emeleten. Az udvar, lenn, olyan volt, mint egy kilyuggatott láda: néztem a négyszögletes udvar kékesszürke kövezetét és a város átható szaga rámnehezedett.

Egy nagy-nagy ketrec, ötemeletes, kisebb-nagyobb rekeszekre osztva, minden rekeszben egy-egy fészek, s a fészekben zárkózott emberek, cellalakók.

Elfogott a vágy ember után. Elkezdtem vizsgálni az ablakokat; tekintetemet megragadta egy, a szomszéd épületen, két emelettel lejjebb. Nem láttam többet, csak az ablakdeszkát és egy darabját a gyalult padlónak.

Abban a pillanatban megjelent egy ember, kopaszfejű, szélesvállú. Egy nagy dobozt hozott, letette az ablakdeszkára, aztán hevesen mutogatott; láthatólag beszélgetett valakivel, aki nyilván a szoba mélyén volt. Beszéd közben lassan bontani kezdte a dobozt, letépte róla a csomagoló papírt, aztán habozva megállt; én meg már türelmetlenkedtem: kíváncsi voltam, mi van a dobozban.

A kopasz ember ingerültnek látszott; mintha valami kár érte volna. Már leszedte a papírt a dobozról, csak a tetejét kell fölnyitnia. Bizonyosan, gondoltam magamban, valami gyári árut hoztak, nem tetszik, ezért ingerült. A szemem rámeredt ideges kezeire, melyek egy pillanatig sem nyugodtak; dobolt a doboz tetején, engem pedig egészen hatalmába kerített a kíváncsiság; vajon mi lehet benne?

Először azt gondoltam, hogy kalap lehet, de a doboz túl nagy és lapos volt hozzá; hát akkor talán ingek, mondtam magamban; de nem, ahhoz meg magas, az inget féltucatjával csomagolják, ebben pedig sokkal több elférne. Talán inkább trikók? ... Amikor elkezdtem végiggondolni, hogy mi minden lehet benne, csak úgy rajzott a fejem, de eltökéltem, hogy kitalálom, mi lehet... Üveg-árú? Nem... Női fésűk vagy inkább tükrök? Mit nem adnék érte, ha a kopasz végre kinyitná! Akkor elővettem a logikát: Mi

a fenének haragszik ez az ember? Miért veszi el a türelmét? Nyissa ki a dobozt, s mindjárt tisztában leszünk! Talán nem is olyan silány az az árú. Talán lehet segíteni rajta. De hopp... hátha cipők? Nem, az sem, hiszen több párat nem raknak egy dobozba:

Ehun-e, már megint töröm a fejem rajta. Hát nem mindegy, mi van a dobozában ennek a hülyének? Mi az ördöggel fogok még törődni? Egyszerre eszembe jutott, hogy el kell mennem valahová... Jó. Még egy percig maradok, ha nem nyitja ki a dobozt, jól van, itthagynom... Becsületszavamra itthagynom!

A szemem is belefájdult, annyira néztem azt az átkozott dobozt. Elkezdtem számolni, tíz, húsz... Nem, ötvenig számolok.

Ez az ember valami szörnyeteg lehet, aljas kizsákmányoló, bizonyára nincs megelégedve a munkásával... De majd megmutatja ő neki!

Öt percig az eget vizsgáltam. Kék volt, vidám és nyugodt. S egyszerre ebben a kékségben megjelent egy doboz, egy nagy doboz, nőttön-nőtt és csakhamar eltakarta az egész égboltot.

Visszafordultam. Ebben a pillanatban az ember egyetlen mozdulattal levette a tetejét. A szemem elhomályosodott; úgy éreztem, hogy leesek az emeletről...

A nagy dobozban négy kisebb volt. Nagyon értékes tárgyak lehetnek, ha ilyen óvatosan csomagolták. Talán ezüstnemű? Ezüst szelencék? Agyamban egyszerre forogni kezdett minden; fényes tárgyak röpködtek előttem. Ez a játék valósággal megbabonázott, szorongás fogott el. Szinte hallottam, hogy tör fel belőlem a sóhaj: Mi az ördögnek érdekel engem egy idegen ember holmija? Mire jó ez? Talán le kellene szaladnom, bekopogtatni ehhez az emberhez, megkérdezni... Nem, nem erről van szó!

El kellett volna mennem, és most elkéstem... Jó, hát akkor maradok. Most már van időm... Visszaemlékeztem annyi sok pillanatra az életemben, amikor kellemetlenül éreztem magam. Valamennyi az én hibámból volt; akarattalan báb voltam mindig; mindjárt el kellett volna mennem, s nem itt lesnem a pillanatot, amikor ez a kopasz hajlandó kinyitni a dobozát.

Még mindig ott áll, lenn. Mutogat, mint aki meg akarja magyarázni valakinek, hogy mi a hibája az árúnak. Aztán a nadrágzsebébe mélyesztette a kezét, úgy látszik lecsillapodott. Mindjárt kinyit egyet a négy doboz közül és kivesz... kivesz valamit... mondjuk órát... Óra jutott eszembe, pedig tudtam, hogy nem az lehet...

Az ember hirtelen kivette a kezét a zsebéből és újra a doboz körül motoszkált. Szorongva néztem, ahogy megragadja az egyik kis dobozt, leveszi róla a papírt, aztán újra visszateszi a nagy dobozba. Egyszerre elöntött a vér, a kezem ökölbe szorult. Micsoda

alak... legjobban szeretném a saját kezeimmel... Dehát miféle szörnyeteg ez?

Egész nehéz szorongásommal éreztem most, hogy mit okozhat egy ember a másíknak. De aztán dühöm rimánkodássá szelídült: »Vedd le már a tetejét... Nyiss már ki egy dobozt... Csak egy pillantást hadd vessek bele...« Válaszul az ember otthagya az ablakot és eltűnt. Úgy éreztem, hogy elhagy az eszem.

Talán a felesége hívja egy pillanatra. Az asszonyok olyan szélyesek. Vagy elment, hogy megmutassa, milyennek is kell lenni annak a »valaminek«?... Ó, csak lássam már végre, hogy mi az, akkor köpök minden dobozra és odébbállok. Szabad leszek, végre szabad... ha-ha-ha.

Gondolataim üzték egymást. Így megy el az ember esze — mondtam magamban. Az ember újra megjelent, s én ismét hatalmába estem. Rimánkodtam neki a tekintetemmel, hogy ne menjen el, ne hagyjon itt ilyen állapotban. Van időm. Kivárom... Csak el ne menjen!

Nem, a világ mégsem annyira romlott. Az emberek nem olyan gonoszak. Jobban érzem magam... Lám, most a kopasz kezébe veszi az egyik kis dobozt, megnézi minden oldalról, lám, odanyúl a tetejéhez, most, most... behúnyom a szemem, a szívem sebesen zakatol, nagyon sebesen...

Mi történt? Fények cikáznak föl-le a szemem előtt. Levette a tetejét, a doboz négy rekeszre van osztva, mindegyik rekeszben egy-egy kisebb doboz, ugyanolyan papírba csomagolva, milyenbe? igen, sárgába. Mit tegyek?... Istenem, hiszen újra visszarakja a kis dobozt a helyére és lecsukja a tetejét. A torkom, érzem, elszorul, kiszárad. El is kiáltottam magam talán? Nem, ezt nem teheti, bizonyosan kinyit egyet közlülük... egyet, ezek közül a kicsik közül... Hiszen nem is fontos, hogy mi van benne... Mennyiben érdekelhet ez engem?

Istenem! Újra a kezébe veszi a dobozt, a nagyot; aztán a kicsiket, valamennyit egyszerre... könnyedén, egypár ujjával... Nagyon könnyű tárgyak lehetnek. Nos? Fölkapja az egészet és elviszi.

A fehér ablakdeszka üres. Nincs ott senki. Nyers fájdalmat érzek, rettenetes fájdalmat... Miért?

Tudta az az ember, hogy valaki itt szorong, és hogy egyetlen mozdulattal könnyebbséget szerezhetne neki?... Hát akkor miért nem tette meg?

Miért?

Raske

Raske kilenc éves volt, amikor egy meleg nyári nap délután egy sereg asszony jajveszékelve és gyászénekekkel ellepte az utcácskát, amelyben lakott. Mindenféle rongyot, ágyneműt hoztak, valamennyien Raskelére vetették magukat, körülvették nagy kötényükkel, megtörölték az orrát és kérdegették:

— Nem ennél valamit ... árvácskám?

Attól a naptól fogva Raskét árvácskának hívták. Alig is emlékezett anyja temetésére. Csak azt látta, hogy valami hosszú fekete ládát cipelnek a kórház udvarán, a szomorú fehér épületek között; és sietnek vele, mintha minél előbb túl akarnának lenni rajta. Arra is emlékezett, hogy azon a ragyogó nyári napon ott állt a kórház kertjében az asszonyok között, semmit sem evett még aznap, álmos is volt, de az asszonyok nem hagyták aludni: lökdösték a könyökükkel, csipkedték és szakadatlanul ríkátták. És Raske sírt; habár azonkívül, hogy nem hagyták aludni, semmi baja sem volt, sőt nagyon tetszett neki a kórházi kert suhogó zöld fáival.

Este volt már, mire a jó asszonyok visszatértek ki-ki a maga utcájába. A nap még megvillant egy szürke szomorú ház ablakán. A temető, amin átvezették, tele volt sárga halmokkal, friss földszagot lehelt és félelmet... Az egész világ homályba borult, az emberek zajongtak benne. Anyák ültek gyermekeikkel az árok szélén, felettük a távolban aludtak a mezők.

Raske ott állt a kis utcában, a jó asszonyok sírva kiáltozták: nézzétek a kis árvát!

A *gabaj*¹⁾ felesége a kezét fogta, Kavele, a hentesné kövér kezével fonta a haját, s a közeli boltokból ennivalót hoztak neki. Raske evett, szeme már félig csukva a fáradtságtól, de a jó asszonyok házról-házra cipelték. Úgy tűnt neki, mintha valami rosszlat tett volna, s most bűnhődnie kellene érte.

1) A zsinagóga gondnoka.

Aztán-elaludt egy padon valamelyik házban, s éjjel azt álmodta, hogy anyja valami sötét utcán fut, ő meg utána. Nem volt már ereje tovább futni, s anyja eltűnt a sötétben.

Másnap reggel egy ismeretlen asszony jött és megfésülte bádogfésűvel. A fésű tépte, fájt, ahogy kaparta a bőrét. Aztán megszámálhatatlan sok lépcsőn le kellett cipelni valami nagy, nehez, lucskos dézsát. Nagyon neheze ére esett, s folyton anyja után sóhajtozott, meg pincelakásuk után, ahol nem volt annyi lépcső.

Lassanként megismerkedett valamennyi házzal az utcában. Egy ajtó sem maradt ismeretlen számára, és akárhová ment, mindenütt rácsűrtek valami munkát. Mosta a padlót; a háziasszonyok szelíden figyelmeztették:

— De Raskele, hiszen egész nagy pocsolját hagyta ott!... Így sohasem lesz belőled semmi. Én csak jót akarok neked, hogy vidd valamire az életben... Csináld meg újra...

— Raskele, vidd csak le a *csolntét*²⁾ a pékhez.

És így tovább.

Raske mindenütt ott volt, minden udvarban, pitvarban, szaládt, ugrott, forgolódt, borsot és fahéjat tört, ringatta a csecsemőket. Csak hívni kellett. Ha nem volt kéznél, szidták:

— Hol kószálsz mindig? A lelkem is kikiabálom, te meg nem vagy sehol...

A polgári házakban, ahol dolgozott, sok mindent látott, amit azelőtt soha. Meg-megérintett valami idegen holmit, s furcsa érzés fogta el tőle, mintha a tárgyak rákacsintottak volna. Bekukkantott a nagy, sötét szekrényekbe, ahol csillogó, színes ruhák lógtak, friss fehérnemű és ezüst gyertyatartók. Mindez különös volt neki; s már nem unatkozott, mint azelőtt, az unalom lassanként örömmé vidult benne. Szívesen maradt egyedül, különösen szombaton délután, amikor mindenki elment, és rábízta a házat. Olyankor lefeküdt, révedezett, de nem aludt el; különös örömet lelt abban, hogy egyedül van. Egy nap megérintette a testét, s azután gyakran simogatta karját és combját durva, összetoldozott inge alatt, amit munkája fejében kapott valakitől.

Raske most Braselénél, a gabaj feleségénél lakott, aki könyörületből magához vette, mondván, hogy »igazi anyja« lesz a kis árvának. Ha aztán valakinek szüksége volt Raske szolgálataira, elment Braseléhez, azt mondta neki:

— Brasele, add kölcsön árvácskát néhány órára... Meghálalom...

És Brasele kölcsön adta a kis árvát.

Egyszer Raske észrevette, hogy az asszonyok valamit sugdolóznak, s nyugtalan pillantásokat vetnek a mellére, és amikor kis

2) Különleges zsidó étel, többféle vagdalt húsból.

idő múlva elment Reb Baruch Schlap szatócsüzletébe, Iechova a »zsoltáros« azt mondta neki mély hangján:

— Hallod-e árvácska; nem rakhatnál valamit magadra, hogy ne látszon annyirá? Olyan útálatos látni. Hiszen úgy dagad, mint az élesztős kalács, az isten bocsássa meg...

Azzal kemény ujjával megcsípte a kislány mellét.

Azon az éjszakán Raskét szegényes ágyán furcsa meleg öntötte el; nem hagyta aludni; szüntelenül az a furcsa sejtelem motoszkált gondolataiban, amit Iechova kemény ujjá és különös értetetlen szavai ébresztettek benne.

Hirtelen megfogta a melleit, s most először érezte, hogy telik meg keze azzal a két kis halom friss, bársonyos hússal. Megremegett, arcát előntötte a láng; fölugrott fekvőhelyéről és a hajnal sápadt, kékes fényénél leült az ablak mellé, kezében kopott kis tükre, inge lecsúszott a válláról; s Raske, mintha most fedezte volna föl, elkezdte vizsgálni a testét. Furcsa izgalommal nézte, ijedt szemmel, kalapáló szívvel.

Körülötte minden aludt még. A világ szürkén, hallgatagon vette körül. Raske ingét leejtve, elbágyadt, halvány arcán meglepett mosoly derengett, gyerekes kezében görcsösen fogta kis tükrét.

KOSSA JÁNOS fordítása

